

FARSKÉ KNIŽNICE V LUBOVNIANSKOM DEKANÁTE

Mária ONDRIOVÁ

Abstract

The main topic of this study are the parish libraries and the libraries of priests located in 10 parishes in the Lubovňa Deanship. The primary sources for this study were the canonical visitations from the years 1792 and 1832, which contained information about the equipment of the church, which also included liturgical books, as well as information about the existing libraries belonging to the parishes or individual priests at that time. The main goal of the study is to point out the wealth and diversity of the parish libraries in this area at the turn of the 18th and 19th century, of which only a torso has survived to this day.

Keywords Lubovňa deanship, parish libraries, canonical visitations

Abstrakt

Ústrednou témou tejto štúdie sú farské knižnice a knižnice farárov, ktoré sa nachádzali v 10 farnostiach v Lubovnianskom dekanáte. Primárnymi prameňmi pre túto štúdiu boli kanonické vizitácie z rokov 1792 a 1832, ktoré obsahovali informácie o vybavení kostola, do ktorého spadali aj bohoslužobné knihy a tiež informácie o v tom čase existujúcich knižniciach patriacich farnostiam či jednotlivým farárom. Hlavným cieľom štúdie je poukázať na bohatstvo a rôznorodosť farských knižníc v tomto priestore na prelome 18. a 19. storočia, z ktorých sa do dnešných dní zachovalo už len torzo.

Kľúčové slová: Lubovniansky dekanát, farské knižnice, kanonické vizitácie

Téma a problematika farských knižníc nie je v našom prostredí úplne neznáma. Hoci pasportizácia farských knižníc prebieha od roku 2000, výsledky nie sú v celistvosti prezentované predovšetkým z dôvodu ochrany osôb a majetku.¹ Poznáme však množstvo čiastkových prác zameraných na konkrétne vymedzené územia,² jednotlivé farnosti³ či na knižnice farárov.⁴

V tejto štúdií sa zameriavame na jedno vybrané územie, a to na Lubovniansky dekanát. V rámci cirkevno-správneho delenia patrí tento dekanát v súčasnosti do Spišskej diecézy. V minulosti to bolo s týmto územím komplikovanejšie, pretože takmer všetky farnosti (s výnimkou Kolačkova, Lomničky a Toporca) boli zahrnuté v tzv. Spišskom zálohu. V tejto štúdií sa venujeme farnostiam a ich filiálkam, ktoré do tohto dekanátu patrili po navrátení územia zo Spišského zálohu a po vytvorení Spišského biskupstva. Ide teda o farnosti Hniezdne s filiálkou Forbasy, Chmeľnica, Kolačkov, Lomnička, Mníšek nad Popradom s filiálkou Hraničné, Nižné Ružbachy s filiálkami Vyšné Ružbachy a Lacková, ďalej farnosti Nová Lubovňa, Podolíne, Stará Lubovňa a Toporec s filiálkou Podhorany. V súčasnosti do tohto dekanátu patria aj Holumnica a Ihlňany, ktoré sem boli pričlenené z Kežmarského dekanátu. Naopak Podhorany, ktoré boli v nami skúmanom období filiálkou Toporca, sú dnes filiálkou Bušoviec, a teda patria do Kežmarského dekanátu. Zmena nastala aj v prípade Vyšných Ružbách, ktoré sú dnes samostatnou farnosťou.⁵ Ako už bolo spomenuté, v minulosti patrili všetky lokality s výnimkou Kolačkova, Lomničky a Toporca do Spišského zálohu, a teda spadali pod jurisdikciu krakovského biskupa. Z tohto dôvodu boli ako podklad pre túto štúdiu vybrané kanonické vizitácie z rokov 1792 a 1832, teda z doby, keď už boli vizitované spišskými biskupmi. Staršie vizitácie sme využili iba v prípade, že boli použité v sekundárnej literatúre alebo na doplnenie a poukázanie na rozdiely medzi zápisnicami z rôznych rokov. Kanonickú vizitáciu v roku 1792 vykonal spišský biskup Ján Révay.⁶ Hoci ponúka množstvo cenných informácií o každej z vizitovaných farností, zmienky o knihách sa

¹ CABADAJOVÁ, Jana. Farské knižnice ako fenomén kultúry a vzdelanosti. In: *Kniha 2016. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Výskum dejín knižnej kultúry na Slovensku a v stredoeurópskom priestore*. D. ŠKULOVÁ, ed. Martin: Slovenská národná knižnica, 2016, s. 120.

² Najbližšiemu územiu k farnostiam, ktoré sú predmetom tejto štúdie, sa vo svojej štúdií venovala Katarína Karabová, ktorá predstavila stav farských knižníc v Dunajeckom dekanáte na základe kánonickej vizitácie z roku 1832. KARABOVÁ, Katarína. Farské knižnice Dunajeckého dekanátu na začiatku 19. storočia. In: *Kniha 2013. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Dejiny knižnej kultúry Spiša*. A. PROKOPOVÁ, ed. Martin: Slovenská národná knižnica, 2013, s. 429-435.

³ RISTOVSKÁ, Radoslava. Farská knižnica v Dolnej Krupěj – súčasný stav. In: *Studia historica Tyrnaviensia XXI*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2021, s. 147-166. V tejto štúdií sa nachádzajú aj odkazy na ďalšiu literatúru k problematike farských knižníc prevažne pre región západného Slovenska.

⁴ ČENTÉŠOVÁ, Mariana. Farská knižnica v Zborove v 18. a 19. storočí. In: *Kniha 2020. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. D. ŠKULOVÁ, ed. Martin: Slovenská národná knižnica, 2020, s. 459-467; KOHÚTOVÁ, Mária. Knihy potrebné pre farára (Tekov, prvá polovica 17. storočia). In: *Kniha 2006*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2006, s. 102-107.

⁵ Schematismus Spišskej diecézy. [online]. [cit. 2024-05-02]. Dostupné z: <https://schematismus.kapitula.sk>

⁶ Ján Anton Révay (* 8. 8. 1748, Častkovce – † 9. 1. 1806, Spišský Štiavnik) bol spišským biskupom od r. 1788, po vydaní Tolerančného patentu rešpektoval náboženskú znášanlivosť. Podporoval stavbu nových kostolov a vo veľkej miere aj školstvo – nechal postaviť viacero škôl, zriadil základni-

v nej nájdú len ojedinele. Dôraz je kladený predovšetkým na bohoslužobné knihy, ktoré boli vnímané ako súčasť vybavenia kostola, prípadne v odseku venovanom chóru, kde sa často nachádzali antifonáre, žaltáre či breviáre ako pomôcky pre organistu. Zoznam kníh patriacich do farskej knižnice či osobne farárovi, bol do vizitácie z roku 1792 zahrnutý iba pri farnostiach Hniezdne, Chmelnica, Nižné Ružbachy, Nová Lubovňa, Podolíneč, Toporec a Podhorany. Nateraz nie sú k roku 1792 známe informácie o farských knižniciach v ostatných farnostiach Lubovnianskeho dekanátu.

Kanonickú vizitáciu v roku 1832 vykonal spišský biskup Jozef Bélik.⁷ Obsahovo bola omnoho bohatšia ako predošlá vykonaná vizitácia. Zápisnica je rozdelená do 6 okruhov, tzv. hláv. Bohoslužobným knihám je venovaný priestor v prvej hlave, ktorá je venovaná kostolu ako stavbe a jeho vybaveniu.⁸ V tejto vizitácii už sú rozlišované knihy vo farskej knižnici, knihy patriace farárovi a knihy, ktoré tvorili vnútornú výbavu kostola. Tituly patriace do farskej knižnice, resp. do knižnice farára, boli zväčša radené ako príloha na konci vizitácie.

Vizitátor, resp. kňaz, ktorý mal na otázky odpovedať, si všimal aj fyzický stav kníh. Často sa tak môžeme stretnúť s prívlastkom nový, starý, dobrý, potrhaný, poškodený aj s upozoreniami na vytrhnuté strany či chýbajúce titulné listy. Dôraz na fyzický stav kníh bol kladený hlavne pri bohoslužobných knihách – tie boli používané dennodenne pri svätých omšiach či rôznych iných obradoch, a teda skôr podliehali opotrebovaniu či zničeniu. Výnimočnou v tomto smere je poznámka o oprave knihy v Kostole sv. Mikuláša v Starej Lubovni, konkrétne o starom opravenom misáli v novej väzbe.⁹ Bohoslužobné knihy boli, ako je už spomenuté vyššie, zahrnuté do vnútorného vybavenia kostola, pri klenotoch alebo na chóre ako knihy potrebné pre organistu. V každej zo skúmaných vizitáčných zápisníc sa tak stretávame s misálmi (pre toto prostredie to boli rímske aj ostrihomské), so zádušnými misálmi, antifonármi, žaltármi, rituálmi (na tomto území ostrihomské, jágerské, krakovské aj piotrkovské), graduálmi, breviármi a s rôznajazyčnými evanjeliármi (latinské, nemecké, slovenské, poľské). Spravidla boli jednotlivé typy kníh označené ako aktuálne používané alebo aj ako staršie mimo užívania. Za knihy boli v týchto vizitáciách považované aj úradné knihy, ktoré vznikli z činnosti farára vo farnosti, a to matriky pokrstených, zosobašených, zomrelých, výnimočne aj matriky birmovaných a matriky zmiešaných manželstiev. Nezriedka si kňazi viedli aj Historiu Domus, samozrejmosťou boli tiež účtovné knihy a rôzne protokoly. Nevýhodou zápisníc z týchto konkrétnych lokalít je, že pri žiadnom titule neuviedli vročenie, nevieme teda určiť podiel tlačí z jednotlivých storočí. Najčastejšie označovali

---

ny na podporu študentov v Levoči a Podolínci. *Slovenský biografický slovník*. V. zväzok R-Š. Martin: Matica slovenská, 1992, s. 75.

⁷ Jozef Bélik (* 1. 12. 1757, Dežerice – † 5. 3. 1847, Spišské Podhradie – Spišská Kapitula) bol spišským biskupom od roku 1823. Rovnako ako vyššie spomínaný biskup Révay, dal na Spiši vybudovať niekoľko nových škôl a kostolov a tiež zriadil viacero základní na podporu chudobných študentov. *Slovenský biografický slovník*. I. zväzok A-D. Martin: Matica slovenská, 1986, s. 189.

⁸ Rozborom kánonických vizitácií na Spiši sa zaoberala Mária Kyselová, upozornila tiež na ich využitie pre knihovedu. KYSELOVÁ, Mária. Kanonické vizitácie na Spiši. In: *Slovenská archivistika*. Roč. XVIII, 1983, č. 2, s. 110-128.

⁹ Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči (ďalej ŠA PO, ŠPSAL), fond (ďalej f.) Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiae Parochialis XVI Oppidi Vetus-Lublo de Anno 1832do*.

bohoslužobné knihy ako nové alebo staré, prípadne bol posúdený ich fyzický stav. Jedinou výnimkou nepriameho určenia veku bol zápis týkajúci sa vybavenia kostola v Kolačkove z roku 1752 (v tom čase bol ešte filiálkou Lomničky), keď sa pri misáloch objavuje poznámka „novum et antiqum“ a pri ďalšom „missale antiquissimum gottico Týpo“, čo naznačuje existenciu kódexu.¹⁰ V nasledujúcej vizitácii sa už takéto misál nespomína. Datované neboli ani tituly vo farských knižniciach, ani v knižniciach jednotlivých farárov. Vek, príp. datovanie bolo častokrát posúdené podobne ako fyzický stav kníh – prívlastkom starý, starší, nový, nový tlačený. Žiaľ, rovnako ako datovanie, ani proveniencia kníh nie je vo väčšine prípadov známa, pretože v zoznamoch kníh boli knihy uvádzané len opisným spôsobom, nie zapísaním konkrétneho názvu. Výnimkou je vizitácia Podolínce z roku 1792, kde je miesto vydania uvedené, prevažne šlo o tituly z Poľska, ale aj Nemecka či Talianska.¹¹ Výnimkou však neboli ani tlače so slovenskou provenienciou, práve naopak – trnavské tlače boli, dá sa povedať, „povinnou“ výbavou farskej knižnice.¹² Jazyková skladba titulov kopíruje prostredie, v ktorom sa Ľubovniansky dekanát nachádzal – počas trvania Spišského zálohu tu bol citeľný silný poľský vplyv a slúžiaci poľskí kňazi. Nemecké tituly poukazujú na prítomnosť nemeckého etnika. Vizitácie písané po latinsky nerozlišovali, či je kniha latinská, nemecká, poľská alebo iná, náznamy rozlišovania jazykov vidieť iba v prípade bohoslužobných kníh alebo *Biblií*. Vizitátor nerozlišoval jazyk, v akom bola daná kniha napísaná, vyčlenené boli iba slovenské knihy zapísané po slovensky. Jazyk kanonických vizitácií bol latinský, teda aj väčšina kníh bola zapísaná latinkou. Avšak v niektorých lokalitách, kde žilo nemecky hovoriace obyvateľstvo, sa vo farských knižniciach aj v knižniciach farárov nachádzali nemecké tituly, ktoré vizitátor zapísal do zápisnice kurentom, nie je to však pravidlo, ktoré bolo uplatnené v každom dokumente. Ako sme už spomínali, jazyk kníh bol prevažne latinský, nemecký, poľský alebo slovenský, výnimkou sa nateraz ukazujú dva francúzske tituly vo farskej knižnici v Starej Ľubovni.¹³

Hoci primárne v tejto štúdií vychádzame z kanonických vizitácií z prelomu 18. a 19. storočia, v sekundárnej literatúre máme zachytené aj zápisy zo starších vizitácií viacerých lokalít. V roku 1635 vytvoril Samuel Calina, sandecký arcidiacon, inventár kostola v **Hniezdom**, do ktorého zahrnul aj dva rímske misály, nový tlačený graduál, žaltár, antifonár, dva rituály, konštitúcie, neznámu rukopisnú knihu a tiež matriky. K nim zapísal zaujímavú informáciu o tom, že matrika zosobášených chýba, mala byť odnesená heretikmi kazateľovi, ktorý ich sobáši.¹⁴ V kanonickej vizitácii, ktorú vykonal v Hniezdom v roku 1792 spišský biskup Ján Révay, sa zachovali informácie ako o bohoslu-

¹⁰ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Relatio repraesentans Statum Ecclesiae Filialis et Parochiae Kolačkoviensis*.

¹¹ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Canonica Visitatio Parochiae Podolin de Anno 1792*.

¹² Na trnavské tlače vo vidieckych farských knižniciach poukázali vo svojom výskume autorky Zuzana Lopatková a Radoslava Ristovská, na príklade farností v okolí mesta Trnava. Množstvo nimi uvedených diel sa nachádzalo aj vo farnostiach Ľubovnianskeho dekanátu. LOPATKOVÁ, Zuzana a Radoslava RISTOVSKÁ. Produkcia univerzitnej tlačiarne Trnavskej univerzity (1635 – 1777) vo vidieckom farskom prostredí. In: *Kultúrne dejiny*. 2021, roč. 12, č. 2, s. 200-236.

¹³ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiae Parochialis XVI Oppidi Vetus-Lublo de Anno 1832do*.

¹⁴ OLEKŠÁK, Peter. *Kostol sv. Bartolomeja v Hniezdom v kultúrno-historických súvislostiach*. Hniezdone: Rímskokatolícka farnosť, 2019, s. 291.

žobných knihách, tak aj o knihách patriacich hniezdňanskému farárovi. Bohoslužobné knihy sa spomínajú v kolónke chór – tam sa spolu s hudobnými nástrojmi nachádzal jeden antifonár, jeden žaltár, dva staré breviáre a jeden starý misál. Ako knihy označovali tiež úradné dokumenty – matriky pokrstených, zosobášených a zomrelých, históriu farnosti či katalóg kňazov od roku 1636.¹⁵

V priebehu nasledujúcich rokov si k starému misálu zaobstarali dva nové, ktoré boli zapísané do vizitácie biskupa Bélika z roku 1832. V tomto roku vlastnili aj jeden starý misál, jeden nemecký a jeden slovenský evanjeliár, starý aj nový rituál a dva kancionály.¹⁶ Od roku 1815 patrilo do farskej knižnice aj osem titulov, ktoré do nej (pravdepodobne testamentárne) odkázal jágerský arcibiskup František Xaver Fuchs.¹⁷ Darované tituly boli prevažne latinské, z oblasti morálnej teológie, a tiež dielo slúžiace na vyučovanie, *Semeno dobré na dobrú zem*.¹⁸ Informácie o knihách, ktoré patrili či už farnosti, kostolu alebo samotnému farárovi, sú vo vizitáciách iba útržkovité, pretože v zachovanej historickej farskej knižnici by sa malo nachádzať cca 1500 zväzkov kníh.¹⁹ Rovnako ako v súčasnosti, aj v minulosti boli filiálkou Hniezdneho **Forbasy**. Keďže to nebola samostatná farnosť, medzi knihy zahrnuli vo vizitácii z roku 1832 len najnutnejšie bohoslužobné knihy potrebné pre slávenie svätých omší – jeden starý misál a jedno requiem.²⁰

Vo farnosti **Chmeľnica** zachytila kanonická vizitácia v roku 17923 rímske misály, 2 staré zádušné misály, na chóre jeden starý breviár pre potreby organistu a dva evanjeliáre – nemecký a latinský. V danom čase aktuálne používali ostrihomský rituál, avšak vlastnili aj dva staršie krakovské rituály, toho času boli mimo používania.

Na konci vizitácie je ako príloha radený katalóg kníh Jána Ludvígha, chmeľníckeho farára. Ten v tomto čase vlastnil 86 titulov, ktoré boli v dokumente rozčlenené do 6 kategórií: teologické diela (10 titulov v 15 zväzkoch), knihy kanonického práva (3 tituly v 5 zväzkoch), morálna teológia (33 titulov v 44 zväzkoch), Biblie a komentáre k nim (latinská, nemecká Biblia, 12 titulov v 13 zväzkoch), kázne (20 titulov v 59 zväzkoch)

¹⁵ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiae Parochialis Regiocoronalis Privilegiati unium e XVI. Scepusiensibus Oppidi Gnezda et ejusdem Filialis Ecclesia Forbassiensis. Anno 1792.*

¹⁶ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiae Parochiali XVI Oppidi Gnezda de Anno 1832do.*

¹⁷ František Xaver Fuchs (* 24. 8. 1744, Parndorf – † 27. 6. 1807, Jáger) bol od roku 1787 nitrianskym biskupom a od roku 1804 jágerským arcibiskupom. Bol spoluzakladateľom aj následným štedrým mecénom Slovenského učeného tovarišstva. Napísal viacero prác s náboženskou tematikou, prekladal z nemčiny, vydal viacero diel v latinskom, nemeckom a maďarskom jazyku. Vo svojom biskupstve podporoval výstavby kostolov, škôl, chudobincov či nemocníc. In: PAŠTEKA, Július et al., eds. *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2000, stf. 366-367; *Slovenský biografický slovník. II. zväzok. E-J*. Martin: Matica slovenská, 1987, s. 136.

¹⁸ Tento titul sa opakoval vo viacerých farských knižniciach v predmetnom dekanáte, čo možno dať do súvisu práve s jágerským arcibiskupom F. X. Fuchsom, ktorý podporoval vzdelanosť aj v podobe šírenia tlačí z trnavskej tlačiarne.

¹⁹ Katalóg historickej knižnice v Hniezdom [online]. [cit. 2024-07-26]. Dostupné z: <http://historickeknižnice.uniza.sk:8080/xmlui/handle/123456789/4044>

²⁰ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiae Filiali Forbassiensis ad Matrem Ecclesiam Gnezdensem pertinenti de Anno 1832.*

a rôzne (napr. dejiny Uhorska, frazeologický slovník od Wagnera, *Ratio educationis*, celkovo 8 titulov v 9 zväzkoch).²¹

Naproti rozsiahlemu zoznamu kníh vo farskej knižnici v roku 1792 bol do vizitácie v roku 1832 zapísaný iba katalóg kníh patriacich farnosti – 36 titulov v 65 zväzkoch – vyskytujú sa latinské aj nemecké tituly. V tomto dokumente bol dôsledne dodržaný spôsob zápisu latinských diel latinkou, nemecké diela vizitátor zapísal kurentom. Ak vezmeme do úvahy tento prístup, tak vo farskej knižnici v Chmeľnici sa v roku 1832 nachádzalo 23 latinských a 13 nemeckých titulov.

Pre tento rok sa nám zachovali aj informácie o bohoslužobných knihách na Ľubovnianskom hrade, kaplnka ktorého bola v tomto období filiálkou Chmeľnice. V kaplnke sa nachádzal jeden starý slovenský evanjeliár, jeden starý misál a dva zádušné misály.²² V skoršom období, v roku 1792 bol súčasťou hradnej kaplnky jeden opravený misál, dva staré misály, zádušný misál, ostrihomský a poľský rituál a jedno nemecké evanjelium.²³

Ako bolo už aj v úvode povedané, jednou z farností, resp. filiálok, ktoré nepatrili do tzv. Spišského zálohu, bol **Kolačkov**. Z tohto dôvodu sme mali k dispozícii aj staršie vizitácie Kolačkova vtedy figurujúceho ešte ako filiálka Lomničky, v ktorých sa nachádzala tiež už spomínaná zmienka o vzácnom misáli. V roku 1792 sa medzi bohoslužobnými knihami uvádzal rituál, misál a slovenské evanjelium.²⁴ V období medzi dvomi vizitáciami vzrástol počet bohoslužobných kníh na tri misály, jeden zádušný misál, dva rituály, vlastnili tiež slovenský evanjeliár. Za knihy sú v tejto vizitácii považované a označované aj matriky pokrstených, birmovaných, sobášených a zomrelých, knihy výdavkov, *Historia Domus* a iné. Podľa tohto dokumentu patrilo do farskej knižnice 20 titulov v 25 zväzkoch, z toho 5 titulov bolo slovenských, prevažne to boli knihy potrebné pre vyučovanie (Kempenského *Kniha o nasledovaní Krista, Semeno dobré na dobrú zem, katechizmus* a pod.).²⁵

Rovnako do územia tzv. Spišského zálohu nepatrila ani **Lomnička**, preto aj pri tejto farnosti uvádzame stručné informácie o knihách nachádzajúcich sa v starších vizitáciách. V roku 1778 vlastnila farnosť v Lomničke poľský misál, nový a starý rituál, jedno slovenské a jedno nemecké evanjelium. V tejto zápisnici bol vyčlenený samostatný zoznam kníh patriacich farárovi. Tituly boli rozčlenené na kázňové knihy, latinské knihy (*Biblie*, civilné aj kanonické právo, breviáre...) a knihy pre úradné potreby – matriky, kniha výdavkov, kniha dekrétov.²⁶

V roku 1792 sa v kostole v Lomničke nachádzali dva misály, jeden zádušný misál, dva rituály a dve jazykovo nešpecifikované evanjeliá. V tomto dokumente sa nachádza aj katalóg kníh patriacich farárovi. Nie sú však rozlíšené ani jazykovo, ani tematicky. Farár

²¹ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Canonica Visitatio Parochiae Hobgardensis de Anno 1792*.

²² ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiarum Parochialis Hobgardensis et Filialis Arcis Lublo de Anno 1832do*.

²³ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Canonica Visitatio Curatae Arcis Lublyo de Anno 1792*.

²⁴ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Canonica Visitatio Localis Capellaniae Kolacska de Anno 1792*.

²⁵ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiae Parochialis Kolatskoviensis, per Illustrissimum, et Reverendissimum Dominum Josephum Bélik Episcopum Scepusiensem Die 15° Julij Anno Domini 1832° peracta*.

²⁶ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Relatio repraesentans Statum Ecclesiae et Parochiae Kiss:Lomniczensis*.

vlastnil evanjeliá, knihy z oblasti morálnej teológie, breviár, kázňové knihy aj kanonické právo. Samozrejmosťou boli tiež úradné knihy – matriky, knihy výdavkov a kniha dekrétov.²⁷ Počet bohoslužobných kníh sa v Lomničke nezmenil ani v roku 1832, avšak ako príloha bol k vizitácii z tohto roku radený katalóg farskej knižnice. Knihy sa do tejto knižnice dostali od troch rôznych donátorov, čo sa odrazilo aj na rozčlení katalógu do troch častí:

knihy darované jágerským biskupom Františkom Xaverom Fuchsom – 7 titulov v 8 zväzkoch,

knihy z pozostalosti farára Jána Tromplera – nemecká *Biblia*, knihy občianskeho a kanonického práva, teologické traktáty, homiletika a teologické knihy v poľštine,

knihy z pozostalosti farára Bernarda Hradzského – zo 66 titulov bola prevažná väčšina latinských, niekoľko nemeckých titulov, žaltár, teologické knihy, homiletika, ale aj knihy na vyučovanie.

Vo farnosti **Mníšek nad Popradom** sa vo vizitácii z roku 1792 spomína iba jeden ostrihomský rituál.²⁸ Mladšia vizitácia z roku 1832 už zachytila dva rímske misály, jeden zádušný misál a tiež ošúchaný rituál. Zoznam kníh začlenených do farskej knižnice bol radený znovu ako príloha vizitácie, podľa tohto zoznamu sa v danom čase malo na fare v Mníšku nad Popradom nachádzať 31 titulov v 38 zväzkoch. Tematicky to boli, samozrejme, predovšetkým teologické diela, aj z oblasti morálnej teológie. Slovenské knihy slúžili predovšetkým na vyučovanie – *Semeno dobre na dobrou Zem, Učeni Mudrosti Krestanskeg, Winaučowani Ditek o Swatosťach, Kniha o nasledowani Pana Krista, Prikladne a obwzlassne Historie, Figalka libezneg Wuni*. Ďalej sa v tejto farnosti nachádzala aj poľská kázňová kniha, slovenská pedagogika aj slovenský katechizmus. Zaujímavosťou bola v tejto knižnici knižočka o pestovaní hodvábu, ktorá sa v inej farnosti nenachádzala. Pre potreby organistu uchovávali vo farskej knižnici aj inštruktážnu knihu.²⁹ Údaje o knihách v kostole v **Hraničnom** poznáme iba z vizitácie z roku 1832, kde sa spomína jeden rímsky a jeden zádušný misál a starý rituál.³⁰

V **Nižných Ružbachoch** vlastnili v roku 1792 tri rituály (ostrihomský, rímsky, starý piotrkovský), dva evanjeliáre, viacero misálov, žaltár, graduál, antifonár aj knižku modlitby ruženca. Nevyhnutnosťou boli úradné knihy, vedené boli matriky všetkých druhov. Ako sa vo viacerých farnostiach uvádza, ani v Nižných Ružbachoch sa u kňaza ani u učiteľa nenašli žiadne zakázané knihy. V čase konania vizitácie bol kňazom Joannes Cantius Jaklinski, varšavský kanonik, ľubovniansky dekan a zároveň farár v Nižných a Vyšných Ružbachoch a Lackovej. Jemu patrila knižnica, v ktorej sa nachádzalo 33 titulov, tematicky to boli knihy z oblasti kanonického práva, životy pápežov či katechizmy. Bohaté zastúpenie mala v knižnici Jaklinského homiletika na rôzne príležitosti – sviatočné, nedelne, adventné, pôstne kázne, predovšetkým v poľskom jazyku.³¹

²⁷ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Canonica Visitatio Parochiae Kiss=Lomnitz de Anno 1792*.

²⁸ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Canonica Visitatio Parochiae Mnissekiensis de Anno 1792*.

²⁹ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiae Parochialis Mnissekiensis de Anno 1832*.

³⁰ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiae Filialis Granasztoviensis de Anno 1832do*.

³¹ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Canonica Visitatio Parochiae Rusbach de Anno 1792*.

Do nasledujúcej vizitácie v roku 1832 sa počet bohoslužobných kníh mierne znížil, rituály už neboli presne vyšpecifikované, uvádzal sa len ich počet a stav – boli dva, jeden v zlom stave, druhý starší v dobrom stave. Farnosť vlastnila tiež tri misály, jeden zádušný misál, rímsky graduál, dva antifonáre aj slovenský evanjeliár. Medzi úradné knihy boli zaradené matriky, protokoly zmiešaných manželstiev, protokol konvertitov, *Historia Domus* a knihy výdavkov.

V zozname kníh na konci vizitácie sa nachádza 111 titulov v min. 173 zväzkoch, ktoré tvorili farskú knižnicu. Na rozdiel od staršej vizitácie, v tomto dokumente nie je vyčlenená samostatná knižnica, ktorá by patrila farárovi. Z pohľadu jazyka kníh sa v tejto knižnici nachádzali tituly vydané v jazykoch, ktoré sú typické pre toto územie, čiže latinské, nemecké, poľské aj slovenské. Tematicky boli tieto knihy tiež rôznorodé, nachádzali sa tam filozofické traktáty, diela z oblasti morálnej teológie, zaujímavosťou bolo poučenie k vakcinácii proti osýpkam (takýto titul sa podľa vizitácií nenachádzal v žiadnej inej farskej knižnici). Vo viacerých farnostiach opakujúce sa dielo *Kniha o Nasledovaní Pana Krista* bolo zaradené aj do farskej knižnice v Nižných Ružbachoch. Z oblasti histórie možno spomenúť *Kazyho Dejiny kráľovstva uhorského*, životopisy svätých, aj diela o osmanských vládcoch, o belgickej vojne Babayovo dielo o uhorských palatínoch, Timonovo dielo o Uhorsku. Práve v tejto vizitácii Nižných Ružbách sa stretávame s rôznym typom písma, ktoré indikuje rôzny jazyk kníh – latinské knihy boli zapísané latinkou, nemecké knihy kurentom. Ako aj v staršej vizitácii, aj v roku 1832 sa vo farskej knižnici v Nižných Ružbachoch nachádzali kázňové knihy v poľštine – *Kazani calego roku*, aj viacero slovenských kázňových kníh. Hoci vizitátor spísal knihy iba opisným spôsobom, je vysoko pravdepodobné, že trnavské tlače mali aj v Nižných Ružbachoch pomerne veľké zastúpenie.³²

Filiálkou farnosti v Nižných Ružbachoch bola Lacková a Vyšné Ružbachy. V **Lackovej** nestál v čase konania vizitácie žiadny kostol, nemali teda ani žiadne bohoslužobné knihy. V kostole vo **Vyšných Ružbachoch** sa v roku 1832 nachádzal starý ostrihomský rituál, nový jágerský rituál, 3 misály, 2 zádušné misály a bližšie nešpecifikovaný evanjeliár.³³

Na základe údajov v kanonickej vizitácii z roku 1792 sa nachádzali vo farnosti v **Novej Ľubovni** 3 misály, 4 zádušné misály, 2 veľké rituály, 3 malé, jeden evanjeliár a na chóre breviár a antifonár pre potreby organistu. Samozrejmosťou boli matriky pokrstených, zosobášených a zomrelých.³⁴ V roku 1815 sa do novolubovnianskej farskej knižnice dostali knihy z odkazu jágerského arcibiskupa Františka Xavera Fuchsa. Bolo to 14 titulov v 19 zväzkoch – viacero z týchto tlačí bolo určite trnavských, rovnako ako pri ďalších dvoch farnostiach, ktorým arcibiskup F. X. Fuchs odkázal knihy. Do farskej knižnice v Novej Ľubovni tak pribudli diela z oblasti morálnej teológie, pastorálnej teológie, znovu sa opakujúce *Kniha o nasledovaní Krista Pána* a *Semenó dobré na dobrú Zem*,

³² ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiae Parochialis Also-Rusbachiensis die 18. Julii Anno 1832 peracta.*

³³ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiae Filialis Felső Rusbachiensis Die 18. Julii Anno 1832 peracta.*

³⁴ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Canonica Visitatio Parochiae Neo-Lubló de Anno 1792.*

*Příkladne a obzvlastne historie, Wynauczowanj ditek o swatostach, rímsky katechizmus, Učeni Mudrosti Krestanszkej a i.*³⁵

V priebehu rokov do novolubovnianskej farskej knižnice pribudlo viacero rôznych titulov. V kostole, ako súčasť jeho vybavenia, sa podľa vizitácie z roku 1832 nachádzali dva misály v dobrom stave a dva potrhané, dva zádušné misály v dobrom stave aj dva potrhané, knižočka s modlitbami za chorých, jedno slovenské a jedno poľské evanjelium, kniha pre spievanie ruženca. Na chóre sa stále nachádzal breviár a antifonár pre potreby organistu. Ako príloha k tejto vizitácii bol radený zoznam kníh patriacich farnosti – 55 titulov v 62 zväzkoch. Tituly vo farskej knižnici boli prevažne zapísané v latinčine, výnimkou boli slovenské tituly a niekoľko poľských kázňových kníh – napr. kázne Piotra Skargu, Kazania Xdza Simona, *Rok kaznodzieyski* a i.³⁶

Podolínec bol veľkou a bohatou farnosťou. V roku 1792 vlastnili množstvo bohoslužobných kníh, takisto mal svoju vlastnú knižnicu aj farár. V kostole sa v tomto období nachádzali 2 veľké rituály, jeden starý ostrihomský rituál, 4 veľké misály, 3 zádušné misály, 2 potrhané zádušné misály, dva staré breviáre, malá kniha s modlitbami za chorých a kniha požehnaní chorých, jedno nemecké a jedno poľské evanjelium. Farár vlastnil 38 titulov v 73 zväzkoch. Prvé tri knihy, medzi nimi latinsko-nemeckú *Bibliu*, daroval farnosti dvorský kaplán grófa Csákyho, Peter Pavol Londiger. Ďalšie knihy patrili vtedajšiemu farárovi Jánovi Krocziakovi – teologické diela aj z oblasti morálnej teológie, dogmatika, homiletika, katechizmy, aj gramatika. Zoznam kníh vo farskej knižnici v Podolínci je výnimočný spomedzi zoznamov kníh v iných farnostiach tým, že niektoré knihy majú určenú provenienciu, a tak vieme, že sa tam nachádzalo množstvo poľských aj talianskych titulov.³⁷ V roku 1832 patrilo do farskej knižnice v Podolínci 47 titulov. Okrem diel s teologickým zameraním boli do tejto knižnice začlenené aj diela pojednávajúce napr. o uhorskej heraldike, *Biblie*, diela z morálnej teológie, množstvo kázňových textov, životopisy svätých a ďalšie. Vizitátor do zoznamu kníh uviedol aj dve poškodené knihy bez titulného listu, jedna bola nemecká, druhá slovenská.³⁸

Neobvyklú poznámku o starostlivosti o knihy obsahuje kanonická vizitácia farnosti v **Starej Ľubovni** z roku 1792. Medzi bohoslužobné knihy zapísali 4 misály, z toho jeden starý, opravený misál s novou väzbou, jeden nový misál, jeden starý misál, ďalší potrhaný. Okrem misálov sa v kostole nachádzal nový ostrihomský rituál, rímsky rituál a dva ďalšie neupresnené rituály, poľské evanjelium, potrhaný žaltár a antifonár.³⁹ V období medzi vizitáciami v roku 1792 a v roku 1832 sa mierne zmenili počty bohoslužobných kníh. O 40 rokov neskôr sa v kostole v Starej Ľubovni nachádzali dva staré ostrihomské rituály, nový jágerský rituál, nový misál. Ďalej boli v tomto dokumente

³⁵ Záznam o knihách, ktoré pribudli do farskej knižnice v roku 1815 od jágerského arcibiskupa F. X. Fuchsa, bol voľne priložený k vizitácii z roku 1792, ktorá je uložená na farskom úrade v Novej Ľubovni. V exemplári v ŠA PO ŠPSAL sa takáto príloha nenachádza. Možno teda predpokladať, že aj v archívoch jednotlivých farských úradov sa môžu nachádzať ďalšie dokumenty, ktoré by prispeli k hlbšiemu poznaniu stavu farských knižníc v minulosti.

³⁶ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Parochialis Ecclesiae Possessionis Neo-Lublo 1832.*

³⁷ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Canonica Visitatio Parochiae Podolin de Anno 1792.*

³⁸ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiae Parochialis XVI Oppidi Podolin de Anno 1832.*

³⁹ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Canonica Visitatio Parochiae Vetero=Lubloviensis de Anno 1792.*

evidované tri misály, jeden opravený, jeden starý, no stále použiteľný a jeden zádušný misál. Vo farskej knižnici sa malo nachádzať 87 titulov v 121 zväzkoch. Tematické zameranie je totožné ako v iných farských knižniciach, čiže obsahovala teologické diela, prevažne poľské kázne na rôzne príležitosti, katechizmy či životy pápežov. Z hľadiska jazyka kníh tu mali najväčšie zastúpenie poľské diela, menej slovenských, ale aj latinských či nemeckých. Výnimkou oproti iným farnostiam boli dva francúzske tituly.⁴⁰

Od sídla dekanátu v Starej Lubovni bola najvzdialenejšou farnosťou farnosť **Toporec**. Vo vizitáciách tejto farnosti boli dôsledne oddelené knižnica farára a knižnica farská. V roku 1792 sa ako vybavenie kostola uvádza jeden starý misál, jeden zádušný misál v dobrom stave a jeden starý rituál. Vo farskej knižnici sa v tomto čase nachádzalo 41 prevažne teologických titulov, no zastúpenie tam mali aj knihy z oblasti histórie, dejín cirkvi. V tejto zápisnici bolo tiež uplatnené rozlíšenie jazyka kníh typom písma. Vo vlastníctve farára bolo 54 titulov z oblasti dogmatiky, morálnej teológie či homiletiky, ale aj z histórie či geografie. Jazykovo to boli prevažne latinské a nemecké tituly.⁴¹ V roku 1832 boli súčasťou vybavenia kostola jeden nový misál, jeden starý ošúchaný misál, ostrihomský rituál, zádušný misál, ošúchaný breviár a potrhaný diurnál. Vo farskej knižnici sa v tomto roku nachádzalo 70 titulov v 77 zväzkoch – napr. Fándlyho slovenské kázne, viacero kníh od Prileského, diela cirkevných otcov, aj bohoslužobné knihy (žaltár, breviáre) zaradené do farskej knižnice. Ďalšie tituly sa týkali dejín vo všeobecnosti či dejín cirkvi, homiletická literatúra bola písaná v slovenskom aj nemeckom jazyku. Posledné dve knihy – spevník katolíckych piesní a kniha potrebná pre vyučovanie detí sa v čase konania vizitácie nachádzali u toporeckého učiteľa. Zoznam kníh, ktoré by patrili výlučne farárovi, sa v tejto vizitácii nenachádza.⁴²

Keďže **Podhorany** boli filiálkou Toporca, farár mal svoje knihy na fare v Toporci. Vo vizitácii tejto filiálky teda v roku 1792 figurujú len bohoslužobné knihy – jeden misál v dobrom stave, jeden zádušný misál v dobrom stave, ostrihomský rituál a jedno staré nemecké evanjelium. Počet bohoslužobných kníh sa medzičasom znížil, a tak boli vo vizitácii v roku 1832 zachytené len jeden poškodený misál a jeden ostrihomský rituál.

Na základe vizitačných zápisníc a informácií, ktoré poskytujú, možno konštatovať, že knihy vo farských knižniciach boli odrazom potrieb, záujmov, ale aj vzdelanosti miestneho kléru. Obsahovo v tomto prostredí dominovala dogmatická, morálna a teologická spisba, vyskytli sa však aj diela zamerané na svetskú históriu. Jazyková skladba diel v predmetných knižniciach reflektuje historické pozadie daného regiónu. Vzhľadom na opisný spôsob, akým boli predmetné tlačé do vizitácií zaznamenávané, nie je možné nateraz presne určiť, aký jazyk dominoval v jednotlivých knižniciach, či aký bol podiel slovenských a inojazyčných tlačí. Farské knižnice v tomto priestore si z tohto dôvodu vyžadujú dôkladnejší výskum, ktorému by sme sa chceli v budúcnosti aj naďalej venovať.

⁴⁰ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiae Parochiali, XVI Oppidi Vetus-Lublo, de Anno 1832do*.

⁴¹ ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Canonica Visitatio Parochiae Toporcis de A(nn)o 1792*.

⁴² ŠA PO, ŠPSAL, f. Spišské biskupstvo. *Visitatio Canonica Ecclesiarum Parochiali Toporcensibus et Filiis Maldurensibus de Anno 1832do*.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Pramene

Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči, fond Spišské biskupstvo

Literatúra

CABADAJOVÁ, Jana. Farské knižnice ako fenomén kultúry a vzdelanosti. In: *Kniha 2016. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. D. ŠKULOVÁ, ed. Martin: Slovenská národná knižnica, 2016, s. 120-127. ISBN 978-80-8149-072-9

ČENTÉŠOVÁ, Mariana. Farská knižnica v Zborove v 18. a 19. storočí. In: *Kniha 2020. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. D. ŠKULOVÁ, ed. Martin: Slovenská národná knižnica, 2020, s. 459-467. ISBN 978-80-8149-138-2

KARABOVÁ, Katarína. Farské knižnice Dunajského dekanátu na začiatku 19. storočia. In: *Kniha 2013. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Dejiny knižnej kultúry Spiša*. A. Prokopová, ed. Martin: Slovenská národná knižnica, 2013, s. 429-435. ISBN 978-80-8149-018-7

KOHÚTOVÁ, Mária. Knihy potrebné pre farára (Tekov, prvá polovica 17. storočia). In: *Kniha 2006*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2006, s. 102-107. ISBN 80-89023-81-9

KYSELOVÁ, Mária. Kanonické vizitácie na Spiši. In: *Slovenská archivistika*. Roč. XVIII, 1983, č. 2, s. 110-128

PAŠTEKA, Július et al. eds. *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2000. XII, [4 s.], 1550 stl., [1 s.], liv stl., [8 s.]. ISBN 80-7114-300-6

LOPATKOVÁ, Zuzana a Radoslava RISTOVSKÁ. Produkcia univerzitnej tlačiarne Trnavskej univerzity (1635 – 1777) vo vidieckom farskom prostredí. In: *Kultúrne dejiny*. 2021, roč. 12, č. 2, s. 200-236. ISSN 1338-2209

OLEKŠÁK, Peter. *Kostol sv. Bartolomeja v Hniezdom v kultúrno-historických súvislostiach*. Hniezdne: Rímskokatolícka farnosť, 2019. 319 s. ISBN 978-80-570-0742-5

RISTOVSKÁ, Radoslava. Farská knižnica v Dolnej Krupej – súčasný stav. In: *Studia historica Tyrnaviensia XXI*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2021, s. 147-166. ISSN 2729-8760

Slovenský biografický slovník. I. zväzok A-D. Martin: Matica slovenská, 1986. 538 s.

Slovenský biografický slovník. II. zväzok E-J. Martin: Matica slovenská, 1987. 589 s.

Slovenský biografický slovník. V. zväzok R-Š. Martin: Matica slovenská, 1992. 559 s. ISBN 80-7090-216-7.

Online zdroje

Schematizmus Spišskej diecézy. [online]. [cit. 2024-05-02]. Dostupné z: <https://schematizmus.kapitula.sk>

Katalóg historickej knižnice v Hniezdom [online]. [cit. 2024-07-26]. Dostupné z: <http://historickekniznice.uniza.sk:8080/xmlui/handle/123456789/4044>

Mgr. Mária Ondriová, PhD.

Štátna vedecká knižnica v Prešove,
Hlavná 99, 081 89 Prešov
ohkf3@svkpo.gov.sk

Pracuje na oddelení historických knižničných fondov ako retrospektívna bibliografka, venuje sa spracovávaníu prevažne historických germaník a cirkevným dejinám východného Slovenska.